

4. Drotjanko, L. G. (2002). *Filosofski problemy movoznavstva*. Kyiv: Navchal'na knyga, 128.
5. Uledov, A. K. (1980). *Duhovnaja zhizn' obshhestva*. Moscow: Mysl', 271.
6. Skovoroda, G. (1994). *Tvori*. Vol. 1. Kyiv: AT «Oberegi», 528.
7. Jurkevich, P. D. (1993). *Vibrane*. Kyiv: Abris, 416.

8. Davn'orus'ke ljubomudrije: Teksty i konteksty (2006). Kyiv: «Kyjevo-Mogyljans'ka akademija», 398.
9. Mozgova, N. G. (2004). *Kyi'vs'ka duhovna akademija, 1819–1920: Filos. Spadok*. Kyiv: Knyga, 320.
10. Gorskij, V. S. (1988). *Filosofskie idei v kul'ture Kievskoj Rusi XI – nachala XII v.* Kyiv: Naukova dumka, 215.

Дата надходження рукопису 12.02.2016

Павлишин Людмила Григорівна, доцент, доктор філософських наук, кафедра філософії та економічної теорії, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, вул. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, Україна, 46027
E-mail: lyudpavl@gmail.com

УДК 123:7.053(438)

DOI: 10.15587/2313-8416.2016.64036

ПРОБЛЕМА СВОБОДИ У ФІЛОСОФІЇ ПОЛЬСЬКОГО РОМАНТИЗМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНТЕКСТУ ЕПОХИ

© **І. П. Цимбалій**

У статті здійснюється спроба розкрити особливості інтерпретації проблеми свободи мислителями польського романтизму кінця XVIII – початку XIX століть.

Автор пропонує такий підхід до вивчення філософських засад романтизму в цілому та проблеми свободи, зокрема, який послідовно висвітлює шляхи формування, теоретичні та культурно-історичні джерела вчення, розробку його окремих ідей як на теренах Польщі, так і з точки зору загальноєвропейської традиції

Ключові слова: раціоналізм, класицизм, міжкультурний діалог, філософія романтизму, проблема свободи, творчість, митець

The article attempts to reveal the peculiarities of the problem of freedom interpretation by the Polish romanticism thinkers of late 18th and early 19th centuries.

The author suggests an approach to the study of philosophical foundations of romanticism as a whole, and the problem of freedom, in particular, which successively throws the light on the ways of formation, theoretical, cultural and historical sources of the doctrine, elaboration of its certain ideas both on the territory of Poland and from the point of view of all-European tradition

Keywords: rationalism, classicism, inter-cultural dialogue, philosophy of romanticism, problem of freedom, art, artist

1. Вступ

Зміна свідомості сучасної людини відбувається під впливом цілого ряду історичних, політичних, соціальних, економічних та інших чинників, що змінюють умови існування самої людини та примушують змінювати ставлення до таких одвічних цінностей як свобода, справедливість, честь, добро, любов, відданість тощо. Переосмислити ці питання з точки зору сьогодення, не звертаючись до філософських рефлексій минулого, просто неможливо. Адже зрозуміти сутність самої людини, її честі чи її свободи можемо лише вивчивши ціннісний спадок філософських традицій та використавши їх важливі здобутки для вибудовування власної сучасної чи майбутньої позиції.

Так, в світлі новітніх тенденцій сучасної світової та вітчизняної філософської думки, філософське осмислення спадщини польського романтизму XVIII–XIX століть та виокремлення тут важливих філософсько-антропологічних проблем, з поміж яких особливе місце займає проблема свободи, нині є надзвичайно актуальним. Адже це розширює можливості дос-

лідження міжкультурного діалогу слов'янських народів, з одного боку, та глибшого наукового розуміння цілого ряду важливих проблем світової філософської думки, з іншого.

2. Літературний огляд

Дослідження проблеми свободи у філософії польського романтизму пов'язане з важливими науковими завданнями. Зокрема, здійснюється спроба заповнення «білих плям» в історії світової філософії, віднайдення суголосних моментів у національних традиціях слов'янських народів, з метою підтримання та вдосконалення конструктивного культурного діалогу із використанням ідей польських мислителів доби романтизму, заснованих на християнських та загальноєвропейських культурних цінностях, задля виховання молодого покоління в дусі любові до рідного народу, його історії, пробудження почуття патріотизму тощо.

Перш за все, зауважимо, що кількість праць, присвячених філософським засадам польського ро-

мантизму не є чисельною. З поміж вітчизняних та закордонних дослідників, які займалися вивченням спадщини польських романтиків необхідно відзначити: С. Баженову, Л. Виноградову, М. Гольберга, Ю. Горову, Г. Грабовича, М. Інгляота, Я. Каменка-Страшкову [1], А. Ключеню, О. Краглик, В. Мовчан, Д. Наливайко, Д. Прокоф'єву, Р. Радишевського, М. Скринника [2], В. Скуратівського та ін.

В працях вищезгаданих авторів висвітлено життя та творчий шлях основоположників польського романтичного напрямку, проаналізовано їх вагомий внесок у світову літературу. Окрім того, з поміж закордонних дослідників творчої спадщини польських романтиків, необхідно, на нашу думку, окремо звернути увагу на ряд польських науковців, без вагомих теоретичних здобутків яких, наше дослідження було б неповноцінним. Отже, варто відзначити праці таких дослідників як: В. Вайнтрауба, А. Вітковську, М. Дерналович, Е. Касперського, А. Ковальчикову, С. Козака [3, 4], М. Коритовську, С. Маковського, М. Манорик, Г. Маркевича [5], Ю. Масьлянку, Я. Ососького, М. Саган'як, В. Татаркевича, І. Третяк, С. Треугута, А. Яніон, в працях яких окреслено загальні контури історіософської проблематики польських романтиків, визначено їх основний внесок у європейську культуру, вичленено основний корпус понять, за допомогою яких польські поети-романтики творили свої концепції.

Завдяки працям згаданих вище авторів розкрито багатогранність постатей польських романтичних мислителів та їх філософсько-літературної творчості. Однак, вважаємо, що саме вивченню проблеми свободи у філософії польського романтизму приділялося недостатньо уваги. Тому дане дослідження, можливо, стане ще одним кроком до її кращого розуміння.

3. Мета дослідження

Робота покликана окреслити шляхи формування ідейної концепції романтизму та розкрити особливості інтерпретації проблеми свободи мислителями польського романтичного напрямку кінця XVIII – початку XIX століть.

4. Ідейні джерела польського романтизму кінця XVIII – початку XIX та інтерпретація проблеми свободи в рамках цього напрямку

4.1. Культурно-історичні та теоретичні джерела філософії романтизму

Явища, що формуються в кризові чи перехідні періоди історії людства завжди викликають неоднозначні і часто суперечливі оцінки дослідників. Саме до таких і належить романтизм, який виступивши проти тотальної раціоналізації життєвого світу чи не вперше в історії світової культури спричинив до глобальних змін у процесі становлення людини, що відкривала для себе свій внутрішній незалежний світ. Специфічним чином переломлюючись через соціокультурне життя Польщі кінця XVIII – початку XIX ст., романтизм набув тут особливих ознак, що відобразились у його філософії.

Початок XVIII століття знаменувався розквітом раціоналістичного напрямку у розвитку світової

філософської думки. Це була доба Просвітництва, що представляла особливий тип світогляду, який визначив своєю домінантою пізнання природи, за свою основу мав силу Розуму, що був заснований на математичному знанні, і в якому наукове мислення витіснило релігійне відчуття.

З точки зору європейського раціоналізму, світ уявлявся механізмом, принципово далеким від свободи, що перебуває у стані постійного протиборства із людиною, яка у своєму бутті повинна підкорятися дії загальних законів цього механізму.

Раціоналістичне трактування взаємодії розуму і почуттів виявлялося у возвеличуванні розуму й у приниженні ролі чуттєвої, афективної сторони свободи людини як неповноцінної, рудиментарної, такої, що потребує постійного контролю розуму.

Проте, розвиток мистецтва та культ знання у XVIII столітті створили такі умови, які сприяли тому, що людські почуття стали предметом філософського розгляду. Так, Просвітництво вже не могло не звертати уваги на почуття і тому воно намагається притосувати їх до себе, перетворити їх на складову свого раціоналізованого світу. Почуттям знаходять місце в системі світу, що побудована розумом [6]. Тепер людська чуттєвість сприймається як певний вимір буденності, дещо надокучлива та нахабна, адже, на їх думку, почуття затьмарюють чисте раціональне пізнання, однак, все ж від неї нікуди подітися, бо вона є такою ж складовою душі, як і розум.

На певному етапі розвитку панівних в той час теоретичних напрямків починається процес втрати віри в раціоналістичну гармонію розуму та почуттів, емоції та тимчасові настрої протиставляються розуму, з'являється певний комплекс явищ, які згодом почали визначатися терміном «передромантизм». Основними характерними рисами передромантизму були: звернення до народності та історії, ідеалізацію середньовіччя, культ таємничості й героїчної одиниці, суб'єктивізм і сентименталізм [3].

Нові цінності, які привносив передромантизм, існували розрізнено і не самостійно в рамках різних напрямків. Процес виокремлення цих цінностей із різних напрямків та їх інтеграція в особливу самостійну структуру можна охарактеризувати як певний перехід від кількості в нову якість: від передромантизму до романтизму. Завершення цього процесу означало появу романтизму як культурно-історичного напрямку [4].

Виникнення передромантизму в різних країнах зумовлювалося загальними закономірностями, але не тільки. Особливу роль у цьому процесі відігравали суспільно-політичні та культурно-філософські особливості кожної країни, місцеві традиції й так званий «національний дух» [7].

Що стосується Польщі, то специфіка Просвітництва тут була обумовлена, з одного боку, своєрідністю національної традиції, особливостями завдань, які ставили перед собою митці та мислителі, а з іншого – характером та рівнем розвитку аналогічних західноєвропейських процесів, вплив яких не могли не відчувати на собі і до досвіду яких зверталися польські просвітники.

Домінуюче антидоктринерство теоретичної думки і культурної політики польського Просвітництва створили умови для зародження, можливо, не завжди усвідомлених, елементів передромантизму [7]. До таких елементів можна віднести тенденцію до заперечення обов'язковості правил і слідування зразкам, ствердження первинності творчості по відношенню до теорії, відкриття художньої та історичної цінності фольклору.

Необхідно зазначити, що в період здійснення цих процесів у Польщі відбувається процес формування національної самосвідомості, що було обумовлено соціально-політичними умовами, тобто загрозою знищення польської державності та «розчиненням» в інших націях. За таких умов польська національна самосвідомість розвивалася більш стрімко, ніж це відбувалося на Заході.

Зауважимо, що перехід від Просвітництва до передромантизму та романтизму відбувався поступово, а тому про романтичний «переворот», «перелом» чи «вибух» говорити не доводиться, адже його «... межова означеність і часова протяжність інколи були досить далекі від чіткості й однозначності» [4].

4. 2. Філософські засади романтизму

Засновниками західноєвропейського романтичного руху вважаються діячі йенського гуртка, серед яких були поети і письменники, філологи, природодослідники, актори, музиканти і філософи. Останні представлені іменами Ф. Шлегелів та А. Шлегелів, Ф. фон Гарденберга (Новаліса), Ф. Д. Е. Шляйєрмахера. На формування романтизму значно вплинули німецькі письменники і поети Й. Г. Гердер, Г. Е. Лессінг, Ф. Шіллер, Й. В. Гете, Й. Г. Гаман, які привнесли ідею єдності світу, розвитку, пантеїстичного світосприйняття з його обожненням природи, історичного підходу природи та культури, розуміння розвитку суспільства як історії людства, а самого суспільства як органічної цілісності, ідею відповідальності людини перед людством. Величезний вплив на філософію романтизму справили І. Кант, Й. Г. Фіхте, Ф. Шеллінг та інші мислителі німецького ідеалізму.

Антираціоналістична спрямованість романтизму не обмежувалась лише ствердженням визначної ролі емоційного начала. Поряд із різноманітними проблемами, які намагалися вирішити романтики, значне місце займала проблема свободи. Як зазначає український дослідник романтизму М. Скринник: «...категорія свободи для романтичного світогляду – наріжний камінь у його будові» [2].

Романтики, на відміну від просвітників, прагнули досягти синтезу нової культури, ідеалу нового життя на іншому, ніж розум, фундаменті, оскільки просвітницький розум не зміг стати більш конститутивною силою соціальної солідарності, ніж релігія та церква, хоча і послабив ті зв'язки, які вони встановили. Вони не задовольнялися побудовою логічних конструкцій, мертвих зсередини. Романтики прагнули схопити життя у його цілісності, що розуму, на думку Ф. Шлегеля, було не під силу: «Філософія життя не може бути простою наукою розуму, менш за все безумовною. Бо остання веде насамперед в ца-

рину мертвих абстракцій, ворожих життю, і в силу притаманної розуму вродженої діалектичної суперечності ця царина перетворюється на лабіринт суперечливих уявлень і понять, з якого розум, один зі своєю діалектичною зброєю ніколи не зможе відшукати вихід. Саме тому життя, внутрішнє і духовне, порушується і руйнується» [8].

Свобода, що здобувається завдяки керуванню розумом зовнішніми силами (природними чи суспільними), на думку романтиків, має зовнішній характер. Тому перший їх крок в пошуку власного шляху, полягає у запереченні просвітницького розуміння свободи як пізнаної необхідності.

Акцентуючи увагу на різноманітності, індивідуальності, які за суто розсудковими схемами втрачаються, романтизм стверджував, що свобода – це не ідеальний світ вічних законів розуму, а постійна творчість життя, яке розвивається. Так, Ф. Шлегель зазначає: «Нехай кожен з радісною впевненістю йде своєю дорогою і на свій манер, оскільки ніде не є настільки чинними права індивідуальності – лише коли вона є тим, що означається висловами: неподільна одність, внутрішній живий зв'язок – як там, де йдеться про найвище; позиція, на якій я б не утримався, щоб не сказати, що справжньою вартістю, ба навіть чеснотою, людини є її оригінальність» [9]. Істинною реальністю у романтизмі постає поезія та творчість, що відтворює вільну та творчу сутність життя.

Шляхом досягнення свободи та джерелом гармонії в романтизмі є боротьба. Так, Ф. Шлегель стверджує: «Вступаючи у світ, людина немовби стає на герць з долею і все її життя – це постійна боротьба не на життя, а на смерть з жахливою силою, влади якої вона не може уникнути. Ця сила оточує її з усіх сторін і не відступає від неї ні на мить. Історію людства, що характеризує необхідний генезис і прогрес людської культури, можна порівняти з воєнною хронікою» [10].

Романтики намагалися скасувати підпорядкування культури та суспільства моральним постулатам розуму і поставити на місце моралі поезію (мистецтво) як глибинний вираз життя в його універсальності та унікальності. З романтичної точки зору, творчість людини аналогічна божественній творчості: Бог – це великий художник. Так, Новаліс зазначав, що почуття поезії «... уявляє неуявне, бачить невидиме, відчуває невідчутне. ... Поет воістину творить в самозабутті, через що у ньому все можливе. Він являє собою, насправді, тотожність суб'єкта і об'єкта, душі і зовнішнього світу» [11]. Мистецтво та природа виявляються у романтиків створеними за одним і тим самим зразком: як природа є витвір божественного митця, так і мистецтво є витвором поетичного натхнення генія.

У митці, на думку романтиків, закладено безмежний потяг до реалізації ідеалу, який має передумовою повну свободу людини; але водночас форма реалізації цього потягу є кінцевою: будь-яка спроба здійснити ідеал з необхідністю приводить до створення кінцевого, речового продукту. І тому те, чого хоче досягти індивід у своїй діяльності, ніколи не збігається з тим, чого він реально досягає. Саме тому,

митець безкінечно перевершує все, що ним створене. Він постійно усвідомлює цю неузгодженість нескінченності задуму з кінцевим характером його реалізації у творі мистецтва, а тому ставлення до останнього є іронічним.

Іронія дозволяє митцю зберегти свободу щодо свого творіння, підкреслити зверхність суб'єктивності над її предметним вираженням. З одного боку, митець реалізує свою скінченність, створюючи витвори мистецтва, а з іншого – свою нескінченність, сприймає свій витвір як пародію. Саме про іронію Ф. Шлегель говорить, що «вона є найвільнішою з усіх вольностей, оскільки завдяки їй людина здатна піднятися над собою, і в той же час для неї характерна будь-яка закономірність, оскільки вона безумовна і необхідна» [12].

Творчість у романтизмі підноситься над раціональним науковим пізнанням, що підкорене законам матеріального буття: «Поет осягає природу краще, ніж розум вченого» [13]. Вона стає сферою реалізації свободи людини. Звідси, мистецтво вважається сферою максимально повного і точного виявлення людини, де людина є дійсно вільною, досягає гармонії із світом і з собою. Відтак, художній витвір є образом універсального життя. Мистецтво у романтиків отримує ранг філософії або «визначення життя»; вони прагнуть схопити ціле, їх мало цікавить деталізація; життя для романтиків – це все. Воно включає в себе як позитивні, так і негативні визначення у своїй безмежності, що схоплюється лише за допомогою інтуїції та натхнення. Відповідно, романтики виступають проти будь-яких раціоналістичних правил та канонів як у мисленні, так і в творчості, адже «калькулюючий розсудок не є достатнім для того, щоб займатись поезією або ж її досліджувати» [12]. «Лише вона є нескінченною, як і вільною, та своїм першим законом визнає те, що свобода поета не терпить над собою жодного закону» [9]. Їх не цікавить причинний зв'язок явищ: вони прагнуть, насамперед, схопити той загальний початок, який керує речами, одухотворює їх. Романтики надзвичайно цінують щирість митця, його імпульсивність, стихійне вираження пристрасті, надають мистецтву та поетові статусу автономії, піднімають поета до рангу генія, моделі ідеальної людини, взірця його безмежних можливостей. Митець починає виглядати провидцем, який піднімає завісу світової таємниці: «Поет через уяву пророкує про природу, тоді коли філософ через природу пророкує про уявлення. Для одного весь сенс полягає в об'єктивному, а для другого – в суб'єктивному. Перший є голосом всесвіту, а другий – голосом найпростіших елементів, принципу» [11].

Багато в чому ідеї європейського та польського романтизмів є подібними. Однак, зауважимо, що з огляду на трагічне становище Польщі в кінці XVIII – на початку XIX століття, яке було спричинене трьома розподілами держави та втратою нею незалежності, романтичні та патріотичні прагнення стають нерозривними. Таке поєднання відіграло значну роль у постановці всіх проблем і завдань польського романтизму. Адже, основоположники польського романтичного напрямку (А. Міцкевич, Ю. Словацький, З. Кра-

сінський) весь свій шлях присвятили національно-визвольному руху.

4.3. Інтерпретація проблеми свободи в польському романтизмі

Проблема свободи, яка була ключовою для всієї романтичної філософії, стала засадничою і для історіософських концепцій польського романтизму. Вона розглядалася як проблема свободи творчості, що нерозривно пов'язана з ідеєю видатної особистості, яка розумілася романтиками як «національний» пророк, проводир народу. В такому розумінні видатної особистості розкривалася одна із специфічних рис польського романтичного напрямку.

Свобода творчості розумілася польськими романтиками по-різному. З одного боку, вони відстоювали право поета на незалежність від правил та законів, що були встановлені попередніми поколіннями митців. Така незалежність романтичного поета «... засвідчує про його спонтанну і несвідому форму контакту з вічним світом і абсолютним порядком; сприяє проникненню у всі секрети природи і таємниці Провидіння» [1]. Так, А. Міцкевич у статті «Про критиків і рецензентів варшавських» засуджував літераторів попереднього покоління, тобто класиків, в тому, що вони у своїй творчості користуються лише «зібраннями правил» і більше нічого не знають, окрім забобонів, в той час, коли «...все в літературі навколо них змінилося» [14], а отже, їх творчість не відповідає вимогам і потребам часу.

У польському романтизмі поет, який володів силою уяви, що вважалася дієвим інструментом пізнання, часто поставав втіленням сутності людини, йому надавали ознак творця та приписували надприродне чи ірраціональне походження. Тому пророка поезія «... не лише «походить від божества», але і володіє творчою силою, рівною божественній, може воскресати і нищити світи. Поет не тільки пророкує, але силою слова і духа бере участь в акті творення, надає воскреслому чи знову створеному світу ранг вічності» [1]. Саме тому, поету була властива можливість вибору, згідно з якою він або міг залишатися бездіяльним і тим самим деградувати як поет, або діяти, намагаючись підняти людство на вищу сходинку розвитку, шляхом створення образу морально досконалої людини. Слід зазначити, що цей аспект тлумачення поета, як вільної особистості, у польському романтизмі набув саме такої інтерпретації у зв'язку з національними потребами. Адже народ Польщі, як зазначалося, перебував у пригніченому і розгубленому стані, втративши важливі для національно-визвольного руху якості, а, отже потребував такого поета-пророка. «Польський «віщ» ... це не лише натхненний творець, освячений візіонер, пророк, але й – духовний провідник народу» [5].

Ставлення геніальної особистості до суспільства відзначалося внутрішньою антиномією: з одного боку, вона знаходилася у конфлікті з навколишнім світом, в ситуації бунту, а з іншого – була єдиним носієм гуманістичних цінностей, суспільних та етичних, що могли бути реалізовані тільки за її участі. Тому поряд з ідеями відчуження в романтичній філо-

софській антропології паралельно виступають апостольські та месіанські ідеї. Генія розуміли як речника та знаряддя історичних сил, через якого повинен був бути реалізований «дух історії» та «дух часу».

Окрім того, проблема свободи розглядалася польськими романтиками в соціальному аспекті. Активність творчого вираження поета-пророка зумовлювалася глибоким розчаруванням і невдоволенням становищем у державі, церкві і у всьому світі. Митець, на думку романтиків, був покликаний протиставляти загальній деградації та поширенню насилля силу істини, закладену в його слові, яка могла запобігти розгортанню кризи і зупинити зло.

У Польщі цей соціальний аспект проблеми свободи набув своєрідного, національного забарвлення, з огляду на вже згадані причини. Польські романтики наголошували на тому, що поезія повинна служити народу. Інакше, прислужуючи його правителям, вона стає придворною, а отже, штучною, залежною поезією. Така поезія не здатна виконувати своє призначення. А. Міцкевич демонструє це на прикладі грецької поезії: «Грецькі поети в найблискучіший період розквіту їх мистецтва завжди співали для народу... Пізніше поезія почала втрачати свій характер і високе призначення. Поети стали відходити від народу, який не мав ніякого значення в політиці і зустрічав знехтуване ставлення до себе, їх тепер привертала палаци володарів, де вони складали улесливі пісні або... наслідували попередні класичні взірці» [15].

Польські романтики у своїй діяльності не лише висували вимоги до поезії як до мистецтва. Вони намагалися дотримуватися цих вимог у своїй творчості. Тобто принцип свободи творчості із його національною своєрідністю був притаманний не лише поезії, але і біографії польських романтичних митців.

Внутрішня свобода також була присутньою у тому іронізмі, що властивий польському романтизму. Романтична іронія була своєрідним принципом, який визначав позицію митця стосовно реальності взагалі, а також стосовно самого себе. Вона дозволяла митцю зберегти свободу щодо свого творіння. Романтичний герой виявляється безкінечно піднесеним над дійсністю, а вона стає для нього об'єктом іронії.

Сміх та іронія були своєрідним засобом розкриття свідомості, проявом свободи духу, що було метою романтизму. Засобом іронії та сміху польські романтики утверджували свій ідеал, яким була вільна особистість. Слід зауважити, що вільною особистістю у романтиків могла бути не лише людина, окрема особистість, а й будь-яка індивідуальність, тобто народ, нація або все людство як щось неповторне у світі.

5. Результати дослідження

Мислителі польського романтичного напрямку кінця XVIII – початку XIX століть у розумінні свободи виходили із заперечення просвітницького погляду на неї як на пізнану необхідність. Свобода, за їх переконанням, не може мати меж, адже вона є детермінантою безмежної духовності. Сферою реалізації людської свободи, таким чином, постає поезія і творчість, через посередництво уяви та необмежованої

теоретичними приписами творчої фантазії. Свобода творчості, з точки зору польських поетів-романтиків, полягала у звільненні поета від будь-яких правил і догм, та, розумілася як можливість вибору, згідно з якою митець міг або залишатися бездіяльним і деградувати як митець, або діяти, намагаючись підняти людство в цілому, та свій народ зокрема, на вищий щабель духовного розвитку, шляхом створення образу морально досконалої людини. Звідси і піднесення романтиками митця до високого рангу генія, що володіє безмежними можливостями.

6. Висновки

Отже, у дослідженні окреслено культурно-історичні та теоретичні джерела формування ідейної концепції романтизму, як цілісного загальноєвропейського явища. Також зосереджено увагу на особливих умовах формування даного напрямку в Польщі кінця XVIII – початку XIX століть та вказано на його своєрідність. Окрім того, в статті розкриваються особливості інтерпретації проблеми свободи, як однієї з ключових проблем у філософії польського романтизму, та прослідковуються спільні та відмінні риси польської та європейської, і зокрема німецької, романтичної традиції філософування.

Дана стаття може послугувати подальшому поглибленому дослідженню філософських ідей польського романтичного напрямку кінця XVIII – початку XIX століть, а також вивченню широкого спектру питань, дотичних до згаданої проблематики.

Література

1. Каменка-Страшакова, Я. Творческий гений как категория эстетики и этики в романтической культуре [Текст] / Я. Каменка-Страшакова; ред. И. Свирида. – М.: АН СССР Институт славяноведения и балканистики, 1989. – С. 93–107.
2. Скринник, М. Ідейне підґрунтя українського романтизму [Текст] / М. Скринник // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка: Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – Т. ССXXII. – С. 201–215.
3. Kozak, S. U źródeł romantyzmu i nowożytnej myśli społecznej na Ukrainie [Text] / S. Kozak. – Wrocław: Zakł. Narodow. im. Ossolińskich, 1978. – 145 p.
4. Козак, С. Український преромантизм (Джерела, зумовлення, контексти, витоки) [Текст] / С. Козак. – Варшава: «TYRSA», 2003. – 227 с.
5. Markiewicz, H. Rodowód i losy mitu trzech wieszczów [Text] / H. Markiewicz // Świadomość literatury. Rozprawy i szkice. – Kraków: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1985. – P. 180–224.
6. Бичко, І. Філософія Нового часу (XVII – XVIII ст.) [Текст] / І. Бичко, А. Бичко, В. Табачковський. – К.: «Либідь», 2001. – С. 93–121.
7. Мовчан, В. Проблема духовних сил героя в поетичній творчості Адама Міцкевича [Текст]: мат. конф. / В. Мовчан. – Дрогобич: Вимір, 1998. – С. 3–9.
8. Шлегель, Ф. Эстетика. Философия. Критика. Т. 2 [Текст] / Ф. Шлегель. – М.: Искусство, 1983. – 448 с.
9. Шлегель, Ф. Лікейські фрагменти [Текст] / Ф. Шлегель. – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2003. – С. 189–192.
10. Шлегель, Ф. Эстетика. Философия. Критика. Т. 1 [Текст] / Ф. Шлегель. – М.: Искусство, 1983. – 479 с.
11. Новалис. Фрагменти [Текст] / Новалис. – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2003. – С. 324–333.

12. Шлегель, А. Загальний огляд сучасного стану німецької літератури [Текст] / А. Шлегель. – Івано-Франківськ: “Лілея-НВ”, 2003. – С. 163–188.

13. Новалис. Християнство або Європа [Текст] / Новалис. – Івано-Франківськ, 2003. – С. 306–324.

14. Мицкевич, А. О критиках и рецензентах варшавских. Т. 4 [Текст] / А. Мицкевич; ред. М. Рылский и др. – М.: ГИХЛ, 1954. – С. 65–81.

15. Мицкевич, А. О поэзии романтической. Т. 4 [Текст] / А. Мицкевич; ред. М. Рылский и др. – М.: ГИХЛ, 1954. – С. 23–40.

References

1. Kamenka-Strashakova, Ja.; Svirida, I. (Ed.) (1989). *Tvorcheskij genij kak kategorija jestetiki i jetiki v romanticheskoj kul'ture*. Moscow: AN SSSR Institut slavjanovedenija i balkanistiki, 93–107.

2. Skrynnyk, M. (1991). *Idejne pidg'runtja ukrai'ns'kogo romantyzmu*. Zapysky Naukovogo tovarystva imeni T. Shevchenka: Praci istoryko-filosofs'koi' sekcii'. Lviv, CCXXII, 201–215.

3. Kozak, S. (1978). *U źródeł romantyzmu i nowożytnej myśli społecznej na Ukrainie*. Wrocław: Zakł. Narodow. im. Ossolińskich, 145.

4. Kozak, S. (2003). *Ukrai'ns'kij preromantyzm (Dzherela, zumovlennja, konteksty, vytoky)*. Varshava: “TYRSA”, 227.

5. Markiewicz, H. (1985). *Rodowód i losy mitu trzech wieszczów. Świadomość literatury. Rozprawy i szkice*. Kraków: Państwowy Instytut Wydawniczy, 180–224.

6. Bychko, I., Tabachkovs'kyj, V. (2001). *Filosofija Novogo chasu (XVII – XVIII st.)*. Kyiv: “Lybid”, 93–121.

7. Movchan, V. (1998). *Problema duhovnyh syl geroja v poetychnij tvorchoosti Adama Mickevycha*. Drogobych: Vymir, 3–9.

8. Shlegel', F. (1983). *Jestetika. Filosofija. Kritika*. Vol. 2. Moscow: Iskusstvo, 448.

9. Shlegel', F. (2003). *Likejs'ki fragmenty*. Ivano-Frankovsk: “Lileja-NV”, 189–192.

10. Shlegel', F. (1983). *Jestetika. Filosofija. Kritika*. Vol. 1. Moscow: Iskusstvo, 479.

11. Novalis (2003). *Fragmenty*. Ivano-Frankovsk: “Lileja-NV”, 324–333.

12. Shlegel', A. (2003). *Zagal'nyj ogljad suchasnogo stanu nimec'koi' literatury*. Ivano-Frankovsk: “Lileja-NV”, 163–188.

13. Novalis (2003). *Hrystijanstvo abo Jevropa*. Ivano-Frankovsk, 306–324.

14. Mickevich, A.; Ryl'skij, M. (Ed.) et. al (1954). *O kritikah i recenzentah varshavskih*. Vol. 4. Moscow: GIHL, 65–81.

15. Mickevich, A.; Ryl'skij, M. (Ed.) et. al (1954). *O poeziji romanticheskoj*. Vol. 4. Moscow: GIHL, 23–40.

Рекомендовано до публікації д-р філос. наук, професор Крилова С. А.

Дата надходження рукопису 16.02.2016

Цимбалій Інна Петрівна, кандидат філософських наук, доцент, кафедра філософської антропології, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, вул. Пирогова, 9, м. Київ, Україна, 01601

E-mail: icymbaliy@ukr.net